

Akseptert manusversjon (AAM/postprint)

Det vitenskapelige essayet i profesjonsforskning: en kritisk utprøvende metode

Halås, C. T. & McGuirk, J.

Publisert i: Tidsskrift for psykisk helsearbeid
DOI: 10.18261/issn.1504-3010-2021-01-02

Publiseringsdato: 16 mars 2021

Sitering:

Halås, C. T. & McGuirk, J.. (2021). Det vitenskapelige essayet i profesjonsforskning: en kritisk utprøvende metode. Tidsskrift for psykisk helsearbeid, 18(01), 5-14. doi: 10.18261/issn.1504-3010-2021-01-02

Dette er en akseptert manusversjon av en artikkel publisert av Universitetsforlaget i Tidsskrift for psykisk helsearbeid 16/03/2021, tilgjengelig på nett: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2021-01-02>

Det vitenskapelige essayet i profesjonsforskning : En kritisk utprøvende metode

The scientific essay in professions research : A critical explorative method

Catrine Torbjørnsen Halås

Nord universitet

catrine.t.halas@nord.no

James McGuirk

Nord universitet

james.mcguirk@nord.no

Sammendrag

Denne teksten beskriver det vitenskapelige essayet som en kritisk utprøvende metode slik det er utviklet og praktisert ved Senter for praktisk kunnskap i Bodø. Dette er en metode som er egnet for å kunne undersøke både egne og andres praksiserfaringer. Som vitenskapelig sjanger er ambisjonen tosidig: Å finne måter å beskrive menneskelig erfaring i all sin variasjon og dybde, og samtidig finne måter å uttrykke og undersøke slike erfaringer på en måte som tilfredsstill den vitenskapelige ambisjon om å bidra med allmenngyldig kunnskap. Hensikten er således å utvide, utvikle eller overskride forståelser ut over det som subjektive erfaringer og perspektiver rommer.

Nøkkelord

Vitenskapelig essay, profesjonsforskning, praksisfortelling, kritisk refleksjon

Abstract

This text describes the scientific essay as critical explorative method as it has been developed and practiced at the Centre for Practical Knowledge in Bodø. This is a method that is suitable for examining both one's own and others' practice experiences. As a scientific genre, the ambition is twofold: to find ways to describe human experience in all its variety and depth, and at the same time to find ways to express and examine such experiences in a way that satisfies the scientific pursuit of universally accessible knowledge. The purpose is thus to expand, develop or transcend understandings beyond what personal experiences and perspectives contain.

Keywords

Scientific essay, professions research, practice narrative, critical reflection

Ved Senter for praktisk kunnskap har vi over flere år arbeidet med å ta i bruk og utvikle vitenskapelige essay som forskningsmetode. Vi vil i denne teksten formidle hva vi tenker kjennetegner et vitenskapelig essay i vår tradisjon.

Vi forstår det vitenskapelige essayet som en kritisk utprøvende metode som er egnet for å kunne undersøke både egne og andres praksiserfaringer. Som vitenskapelig sjanger er ambisjonen tosidig: For det første å finne måter å beskrive menneskelig erfaring, som rommer det varierende, flyktige, komplekse, foranderlige og sammensatte ved å være menneske. For det andre å finne måter å uttrykke og undersøke slike erfaringer på, en måte som tilfredsstiller den vitenskapelige ambisjon om å bidra med allmenngyldig kunnskap. I essayet forsøker vi å skape forbindelser mellom erkjennelsen av verden som subjektivt erfart, men samtidig som den felles verden vi lever i. Hensikten er således å utvide, utvikle eller overskride forståelser ut over det som subjektive erfaringer og perspektiver rommer.

Essayet er særlig egnet i humanvitenskapelig forskning, der man er opptatt av å forstå og utvikle kunnskap om menneske og kultur, om mennesket som sosialt og kulturelt vesen. Innen profesjonsforskning handler det mye om å finne tilganger til å forstå profesjonsutøveren i møte med «den andre», med mennesket i alle dets variasjoner, og til å forstå mennesket og menneskelige handlinger og institusjoner som intensjon og mening (Halås et al., 2017). Det blir også viktig å finne måter å uttrykke og forstå de dilemmaer profesjonsutøveren møter i sin praksis, og hvordan hun best kan ivareta det enkelte menneske i en sosial og samfunnsmessig sammenheng. Dette er ofte moralske spørsmål, tett knyttet til yrkesutøverens og profesjonens etiske verdier, med spørsmål om hva som er rett, sant og godt. I tillegg til å få tak i de praktiske og fornuftsmessige sidene ved en handling, er det også viktig å finne måter å uttrykke hvordan aktører sanser, føler og fornemmer en situasjon, samt de etiske, så vel som de estetiske aspektene ved praksis.

Hva er et essay?

Essayet kan forstås både som en sjanger, skrivemåte, metode og erkjennelsesform. Selve ordet essay er fransk og betyr forsøk. Essayskriveren søker svar, men tviler samtidig på at de er funnet. Det er kritisk utforskende og tar i bruk ulike perspektiver og holder muligheter åpne. Essayet er således en spørrende, undersøkende eller prøvende tekst, som er dialogisk og åpent i sin form, som en samtale med leseren, hvor leseren inviteres inn for å undersøke et tema.

Essayet følger ikke en fast struktur med konkluderende avslutning, men er en tekst underveis, hvor tenkningen står frem som en prosess man kan følge, ikke som resultatet av tankeprosessen. Det er en undersøkende erkjennelsesform som forsøker å fremtvinge innsikt og forståelse gjennom kritisk dialog. Det handler om å la erfaring bli gjenstand for kritisk refleksjon og teoretiske overveielser innenfor rammen av en dialogisk skrivemåte (Olsen, 2017). Vi er i essayet på leting etter måter å forstå, ikke forklare menneskelig praksis mekanisk.

Essayet skiller seg fra artikkelen: «Det skyldes flere ting, men først og fremst at den logiske strukturen er forskjellig. Artikkelen er systematisk på jakt etter definisjoner, svar og konklusjoner. Essayet er åpent og søkende, sanselig og reflekterende.» (Bech-Karlsen, 2003, s.

17). Det er således gjerne fritt i formen – på leting etter å forstå eller få innsikt i aspekter ved den menneskelige tilværelse eller hva det vil si å være menneske. Tankeprosessen presenteres i teksten. Selv om det er fritt i formen, er det et underliggende krav om sammenheng, konsistens, en viss systematikk og logisk fremstilling. Et essay skrives som en tenkt dialog med en likeverdig leser. Du skal ikke forklare alt fra bunnen av. Du skal gå ut fra at leseren er belest. Det skrives i tillit til leseren, og inviterer leseren til å tenke med den som skriver.

Essaysjangeren er blitt utviklet gjennom to tradisjoner: Der den første tradisjonen er det personlige essayet som har utspring fra den franske skribenten Michel de Montaigne. Her settes subjektet i sentrum, i en dialogisk jeg-du-orientert tekst. Teksten er gjerne springende, analogisk, assosiativt, impulsiv, improviserende, løs og ledig (Montaigne, 1588/1996). Den andre tradisjonen, i form av det saksorienterte essayet, vokste frem i England inspirert av Roger Bacon. Det kan ha et personlig utgangspunkt, men setter ikke det skrivende subjektet i sentrum på samme måte som det personlige essayet. Det er mer særpreget av å være målrettet, logisk, planlagt, stramt. Det er mer diskursivt informerende, forklarende meddelende, emneorientert, alvorlig og tydelig, med oppmerksomheten rettet mot intellektuell belysning (Jensen, 1999).

Denne variasjonen ved essayet, gjør at det kan være vanskelig å beskrive. Det kan tenkes at det finnes like mange meninger om hva et essay er som det finnes essayister, men det ville muligens være bedre å si at sjangeren realiseres på nytt med hvert essay. I sitt forsøk på å beskrive noe av det flyktige, komplekse, foranderlige og sammensatte ved å være menneske, må kanskje ikke essayet innsnevres for mye. Kanskje handler det først og fremst om en holdning – en undersøkende holdning til mennesket. En tekstform som ikke bare gir rom for, men også fremmer menneskelig variasjon.

Den essayistiske vekslingen mellom fortelling og refleksjon er den sentrale drivkraften eller bevegelsen i kunnskapsprosessen. Essayets kan beskrives som en sirkulær og tilbakevendende prosess som består av ulike steg; fortelling, konkret og kritisk refleksjon og teoretisk refleksjon. Tekstene må også ha en oppbygning som gjør at vi kan følge tenkningen med en analytisk tilnærming som er undersøkende, åpnende og essayistisk. Selv om teksten er åpen, må den ha en indre konsistens, med et hovedtema og/eller spørsmål, som det holdes fast i og som teksten lukker seg rundt.

Det empiriske grunnlaget – fortellinger i vid forstand

Fortellinger fra eller om praksis, om egne eller andres erfaringer, utgjør det empiriske materialet som skal undersøkes. Det er her snakk om fortellinger i vid forstand, som kan samles på ulike måter (Sørly & Blix, 2017). Fortellingen kan være om en viktig eller problematisk hendelse, en redegjørelse for et problem, eller en opplevd etisk konflikt som springer ut av praksis. Fortellinger er godt egnet for å formidle menneskelig erfaring og levd liv. Den menneskelige erfaring er situasjons- og kontekstavhengig og påvirkes av og inneholder mange ulike komponenter som kan være uoversiktlige, sammensatte og motstridene. En god fortelling er særlig egnet til å vise hvordan menneskelig virksomhet og erfaring kan få utfolde seg i sin dybde, sammensatthet, kompleksitet, tvetydighet og til og med motsetningsfullhet. Fortellingen

rommer kompleksiteten som forbindes med profesjonell yrkesutøvelse og i profesjonelle møter, den kan være det empiriske materialet som gir forskeren innblikk i profesjonsutøverens erfaringer, samt utgjøre en kilde til utvikling av kunnskap. En fortelling vil formidle noe om praktiske, følelsesmessige og tankemessige sider av erfaringen, og vil være egnet til å utforske spørsmål som omhandler forholdet mellom aktør, handling, situasjon, intensjoner og kontekst.

Jerome Bruner (1991) hevdet at mennesket konstruerer verden på to måter, gjennom den logisk-paradigmatiske tenkemåten og den narrative tenkemåten, der vi organiserer våre erfaringer og våre minner av menneskelige hendelser gjennom fortellinger. Noen gjør et skille mellom begrepet fortelling og narrativ, hvor selve fortellingen/historien om en eller flere hendelser er et av kjerneelementene det i et helhetlige narrativ, som også består av et diskursivt element. Den narrative tenkemåte innebærer at mennesker tenker på samme måte som fortellingen er bygd opp (ibid.). Som mennesker står vi i en strøm av hendelser. En hendelse eller en historie, er det som skjer, mens fortellingen er det vi gestalter for å finne, skape og formidle mening i det som hender. Når vi forteller, skriver, lytter eller leser fortellinger, beveger vi oss i tid og mellom ulike «verdener». Fortellinger beskriver og forklarer på denne måten utvikling og forandring av samfunnet og mennesker. Det er gjennom fortellinger vi opplever livet som meningsfylt, der vi også finner vår plass og skaper vår identitet gjennom å plassere oss i fortellingen.

Fortellinger er derfor ikke bare en måte å representere og rekonstruere noe som har hendt, men de er også en måte å konstituere virkeligheten, der de historiene vi forteller om oss selv, ikke er nøytral i sin virkning: «De har en virkelig effekt på hva vi gjør, på de skrittene vi tar i livet» (Lundby, 1998, s. 30). Fortellingene får betydning for hvordan vi handler, gjennom å formidle hva som er gode, dårlige eller riktige eller gale måter å løse problemer på. Og nettopp denne sammenhengen mellom språk og handling, står sentralt.

I artikkelen «The Narrative Construction of Reality» beskriver Bruner (1991) kjennetegn vi ofte finner ved fortellinger: De har alltid en *tidsdimensjon* og er knyttet til *konkrete hendelser*. De er *intensjonelle*, dvs. at de handler om mennesker som handler i en setting, og som kan knyttet til deres begjær, teorier, verdier og hva de tror osv. Videre peker han på at fortellinger er *kontekstsensitive* og refererer til en kulturell *forståelsesramme* som gjør at det forutsetter tolkning. På denne måten er en fortelling utgangspunktet for forhandling. Fortellinger er således erfart og fortalt i et *subjektivt* perspektiv, i en bestemt tid og situasjon, med konkrete personer. En fortelling består av følgende elementer: Der er en *aktør* som utfører en *handling* som foregår på en *scene*. Aktøren handler mer eller mindre bevisst ut fra en eller annen *intensjonell virksomhet (agency)*, med en *hensikt eller formål* (Hydén & Hydén, 1997; Squire et al., 2014). En god fortelling svarer på spørsmålene: «Hvem, hva, hvor, på hvilken måte, hvorfor, hvordan og når».

Dette reiser igjen spørsmålet: Må fortellingene vi bruker i et vitenskapelig essay være sann? Og i så fall sann på hvilken måte? Jerome Bruner (1991) mente at sannhetsspørsmålet knyttet til narrativer ikke handler om etterprøvbarehet, men om troverdighet. Fortellinger bedømmes ut fra om de fremstår som sannsynlige eller troverdige, ved at de vekker gjenkjennelse – ved at de ligner livet, det å være menneske. Den troverdige fortellingen uttrykker noe allment som lesere

på en eller annen måte kjenner igjen. Det trenger ikke nødvendigvis være at leseren har erfart det samme selv eller at leseren kan kjenner seg igjen i følelser og reaksjoner. Det handler om at det er fortalt på en sann måte at leseren kan forestille seg den menneskelige erfaring som uttrykkes. Det er ikke hva som skjer som er det viktige, men at fortellingene uttrykker noe universelt i hva som hendelsen betyr for mennesker – og at leseren kan følge de sammenhengene og refleksjonene som forfatteren skaper mellom handling og begrep, mellom fortelling og refleksjon. Samtidig har vitenskapen et krav om etterrettelighet, slik at forskeren må tilstrebe at fortellingen er mest mulig autentisk, knyttet til virkelige hendelser. Dette handler også om at leseren må kunne prøve forfatterens refleksjoner og forslag til måter å forstå fenomen og sammenhenger på. Det handler om å skrive frem tilstandsbilder og forståelsesmodeller som behandles på en måte slik at de fremstår som sannsynliggjorte kunnskapsforslag, mer enn absolutte påstander om hvordan noe er (Agdenæs, 2000). Bruner foreslår at vi slipper den naturvitenskapelig opposisjon sant/falskt da det er snakk om fortelling, men det ville kanskje være like greit å si at fortellingen kan være sannhetsbærende på en annen måte enn vitenskapelige fakta.

I profesjonsforskning forholder vi oss til ulike lag av fortellinger. Det kan være en fortelling basert på egen yrkeserfaring, det kan være fortellinger vi skriver ut fra observasjoner av andres praksis og/eller fortellinger vi har fått gjennom samtale eller i tekstlig form fra andre yrkesutøvere. Den kan også være fortalt ut fra ulike ståsteder og perspektiv. Men i den grad man er opptatt av å få frem erfaringskunnskapen til profesjonsutøveren, vil det være et poeng å søke å få frem profesjonsutøverens fortelling fortalt ut fra et første ordens erfaringsperspektiv, som sett, hørt og forstått fra aktørens ståsted. Dette er ikke for å dyrke aktørens ståsted for sin egen skyld, men for å sikre erfaringsgrunnlag som fungerer som omdreiningspunkt for forskerens refleksive virksomhet. Og så vil forskeren i sin refleksive analyse av fortellingen skape en ny fortelling, en fortolket forskerfortelling. Her vil det vitenskapelige essayet kunne forstås som en slik ny fiksert fortelling.

Konkret og kritisk refleksjon - identifisering av tema

Vi har nå sett at fortellinger (i vid forstand) inviterer til å ta del i de dilemmaer, konflikter og problemstillinger som praksis rommer. Anders Lindseth (2017) er opptatt av hvordan det han beskriver som refleksiv praksisforskning tar utgangspunkt i det erfarte. Det starter ikke ut fra et definert kunnskapsbehov, men «i en undring over hva det kan være som gjør en praksis spesiell eller problematisk» (ibid., s. 245). Det handler om det som står på spill i en praksis og er «en forskning som tar praktikerens erfaring med egen virksomhet på alvor, og som antar at denne erfaringen rommer en implisitt kunnskap som må komme til uttrykk» (ibid.). Det kan være noe som er uklart, noe som uroer, som vekker oss til undring og undersøkelse. Gjennom å arbeide med det empiriske materialet i en refleksiv analyse, kan selve skriveprosessen bidra til å skape sammenhenger, og gjøre at det som er uklart, blir klarere, at det som er taust, blir satt ord på og at det som er skjult, blir synlig. På denne måten vil fortellingene hjelpe oss til å komme nærmere vår ikke-språklige fortrolighet med verden.

Bruner (1991) fremhever at fortellinger er normative og at de ofte innebærer noe usedvanlig, et brudd med sedvane som gjør at vi stopper opp med dem, der det uventede gjør krav på en forklaring. Fortellingen inviterer oss derfor gjerne inn i noen utfordringer som må løses. Gjennom fortellingens gestaltning trer det frem et *vendepunkt*, *plott* og et *poeng*, og et innhold som er ladet med mening (Squire et al., 2014). Det er når det oppstår en spenning, noe uforståelig eller ubalanse mellom de fem elementene fortellingen består av, at det oppstår trøbbel. «And it is trouble that provides the engine of drama, trouble as an imbalance between any and all of the five elements of the pentad» (Bruner, 1991, s. 16). Også Hans Skjervheim var opptatt av uroen som drivkraft i det filosofiske prosjektet: «Her er det, då at filosofien må vera den nødvendige uroa som sår tvil, og gjer det som har vorte for lett, tyngre, slik at det kan få den rette tyngda i seg att» (Skjervheim, 1992, s. 160). Han er inne på at handling og ord alltid vil utfordre hverandre. Det filosofiske prosjektet handler om å gå inn i dette og utforske det. Den filosofiske uroen oppstår når en stiller spørsmål til seg selv, om det som er grunnleggende i livet. Det er så lett å gå ut fra at en har svarene, uten å stille spørsmålene. På denne måten blir dilemmaer eller uroen over noe som forstyrrer eller ikke stemmer, ofte selve drivkraften i fortellingen (Halås, 2017).

For å få tak i dette, må vi ofte bevege oss mellom fortelling og refleksjon. Idet vi identifiserer hva fortellingen handler om, blir vi også oppmerksom på elementer i fortellingen som må utdypes. Gjennom å dvele ved de to innledende fasene, med fortelling og konkret refleksjon, er det et mål å få tak i både utfordringer og potensiale som ligger i de konkrete praksiserfaringene. Samtidig er det en fare for at den konkrete praksisnære refleksjonen kan være blind for problematiske sider ved praksisen. Dette bringer oss videre til den kritiske refleksjonen.

Begrepet kritisk kan ha ulike betydninger: Det får oss ofte til å tenke på at noe er negativt. Noen ganger sier vi at noe er kritisk, på den måten at utfallet er kritisk, at situasjonen er usikker og at vi må være oppmerksomme for å unngå at noe skal utvikle seg i negativ retning. I vitenskapelig sammenheng bruker vi kritisk refleksjon i mange sammenhenger som et synonymt begrep som analyse og tolkning. Østerberg skriver at analysebegrepet «består i å undersøke en helhet ved å bestemme de deler som den består av og forholdet mellom delene» (Østerberg, 1972, s. 10). Han eksemplifiserer prosessen ved å beskrive hvordan man kan plukke en klokke fra hverandre, undersøke hvordan delene fungerer sammen på en måte som fremstår som en helhet, og hvordan den satt sammen på rett måte blir til den helheten vi kaller for en klokke. Å analysere, blir i dette perspektivet å finne regler med sikte på å kunne anvende regelen i en ny sammenheng. Det handler om å objektivere det du undersøker og å gjøre det til en statistisk størrelse hvor du leter etter sammenhengene. I praksisfilosofisk virksomhet handler analyse mer om å finne mening – om å fortolke og gi mening til handling. Det er et forsøk på å se noe som noe. En analyse i filosofisk virksomhet vil ikke kunne gi endelige svar. Den vil være et av flere mulige svar. I essayet fremstår analysen som refleksjon. For der analysebegrepet ber oss å forenkle og dele opp, inviterer refleksjonsbegrepet oss til å se helhet og kompleksitet. Der analysebegrepet gjerne er beheftet med en mer systematisk prosess, åpner refleksjonsbegrepet for en friere og mer skapende prosess.

Deweys (1916/2001, 1934/2008) tanker om hvordan vi kan lære av erfaringer gjennom tenkning og refleksjon, gir perspektiver på det refleksive arbeidet. Han beskriver en erfaring som en enhet som består av en enkelt kvalitet som gjennomsyrrer hele erfaringen på tross av alle de forskjellige delene den består av: «Denne enheten er verken følelsesmessig, praktisk eller intellektuell, for disse begrepene betegner distinksjoner innenfor helheten, distinksjoner vi er i stand til å gjøre med tankene.» (Dewey 1934/2008, s. 198). Selv om målet for den vitenskapelige bearbeidelse er en tankemessig konklusjon, kan ikke det praktiske, emosjonelle, intellektuelle og etiske skilles fra hverandre. Gjennom tanke eller refleksjon gjør vi «... et bevisst forsøk på å oppdage spesifikke forbindelser mellom det vi gjør og konsekvensene av det, slik at det dannes en sammenheng» (ibid., s. 59). Konklusjonen er en «... *foregripende og oppsamlende bevegelse som til slutt blir fullbyrdet*» (Dewey, 1934/2008, s. 108), hvor helhetens form er til stede i hvert ledd. Dersom en forsøker å dele opp en helhet for å undersøke delene, kan en risikere at deres mening forsvinner, at vår oppfatning av helheten forsvinner (Polanyi, 1966/2000).

Kritisk refleksjon kan sees i lys av kritisk teori som er opptatt av å sette språk og makt i sammenheng: Ved å granske språket kan en synliggjøre hvor og hvordan makt blir utøvd. Det utfordrer oss til å utforske verdier og teorier, motiv, modeller, regler og rutiner som ligger til grunn for avgjørelser og skjønnsmessige vurderinger. En kritisk refleksjon kan handle om en bevisstgjøring av aktørenes ulike perspektiver, og hva slags praksiser de åpner eller lukker for.

Teoretisk refleksjon

En metodisk utfordring i forskningen er å forstå dialektikken mellom språket og handlingen. Nøkkelen til å forstå ligger i å få frem kunnskapen i en praksis, hvor den sentrale vitenskapelige metoden er selve skrivearbeidet. Gjennom skriveprosessen organiserer vi undersøkelsen av stoffet, bla gjennom fortellinger som viser ulike måter å forstå praksis på. Selve skriveprosessen er viktig. Skriveprosessen i seg selv øker vår sensitivitet og oppmerksomhet. Vi har mange eksempler på hvorledes praktikere som skriver på denne måten forteller at de oppdager nye forhold ved hendelser og erfaringer gjennom den langsomme skriveprosessen, som ikke kommer frem gjennom muntlig fremfortelling. Når erfaringer blir til tekst, skapes en avstand. Fra å være levd erfaring transformeres den til å bli noe som kan leses og tolkes på en rekke forskjellige måter (Ricoeur, 2008). Teksten blir til et laboratorium for utforskning av mulige forståelser og handling (McGuirk, 2017). Teksten fremmedgjør oss fra den opprinnelige opplevelsen av vår erfaring. Slik blir forfatteren en leser eller mottager av egen tekst, som i sin tur blir til en objektivering av forfatterens subjektivitet. Erfaring blir til tekst og tekst blir til objekt for refleksjon, og det er gjennom nettopp denne prosessen at vitenskapeliggjøring av egen erfaring blir mulig. Vitenskapeliggjøringen innebærer en bevegelse mellom et innenfra- og et utenfraperspektiv, mellom det subjektive og det allmenne, gjennom en hermeneutisk kritisk refleksjon og teoretisk analyse.

I praksisfilosofisk virksomhet handler analyse mer om å finne mening – om å fortolke og gi mening til handling. Det er en reflekterende, undersøkende, granskende og samtidig kreativ prosess. Det er et forsøk på å se noe som noe. Og det er her litteraturen kan hjelpe oss til å se og identifisere det vi ser og erfarer som noe, og de sammenhenger, likheter og forskjeller

mellom det vi subjektivt erfarer som intersubjektive og kollektive oppfatninger. Og det kan også hjelpe oss til å få øye på det vi ikke umiddelbart ser.

Vi har ofte lett for å trekke inn teori og begynne å forklare. Med en gang vi begynner å se verden med begreper og teorier, er det fare for at vi ikke evner å se noe annet enn det de brillene vi utstyres oss med gir oss mulighet for å se.

Hvordan bruker vi så litteratur i essayet? Litteratur må være relevant, og brukes på en meningsfull, utfyllende og utforskende måte, der poenget ikke er å vise frem «alt jeg har lest». Litteraturen må kunne begrunnes ut fra og brukes slik at den bidrar til å kaste lys over de erfaringene fortellingene handler om, og å utdype forståelsen av erfaringen. Det handler om å finne et ståsted innenfor egen erfaring. Litteraturen brukes ikke for å søke bekræftelse, men for å stille spørsmål til seg selv. Idet vi bruker litteratur for å bekrefte eller forklare, er det en fare for at vi lukker for andre måter å forstå på. Når vi i essayet strever mot å romme menneskelig variasjon og søker forståelse mer enn forklaring, er det en krevende balansegang. Vi kan la oss inspirere av Gadamer's erkjennelse av «... at ingen av oss, i det vi sier, rommer hele sannheten – men at hele sannheten likevel kan romme oss begge, i det vi sier hver for oss» (Gadamer, 2003, s. 32). For å få til dette kan vi kanskje tenke på litteraturen som en samtalepartner. Som en kritisk venn, som vi fører en kritisk dialog med. Litteratur og erfaring møter hverandre, taler til hverandre og risikerer å bli transformert av hverandre. Teori blir levende i møtet med en erfaring som belyses i teoriens lys, og det er essayistens forståelse som holder disse momenter i meningsfulle relasjoner med hverandre.

Spørsmål om troverdighet, åpenhet og gyldighet

Som vitenskapelig tekst må forskningsmessige krav om pålitelighet og åpenhet ivaretas. Det er derfor viktig at teksten fremstår på en logisk, meningsfull og forståelig måte (Halås, 2018). Begrepet metode, er et begrep som lett assosieres med en oppskrift. Når vi skriver essay vil metode ligge nærmere et forholdningssett (Gadamer, 1997), der dialogen mellom deg og det du skal forstå står sentralt. I et slikt perspektiv blir spørsmålet om metode mer til å kunne redegjøre for den veien du har gått, og hvordan du har kommet frem til det som du har kommet frem til. Skriftliggjøringen handler bl.a. om å finne en struktur på det du skriver, slik at teksten kan kommunisere til leseren. Ved essayskriving vektlegger vi utfolding av tankeprosessen, men dette skal ikke vinnes på bekostning av et produkt som andre kan forholde seg til. Leseren skal kunne forstå hvordan du er kommet frem til det du har kommet frem til. På denne måten vil de kunne vurdere og kritisere det forfatteren skriver og mener.

Når vi arbeider med utgangspunkt i en enkelt fortelling eller noen få fortellinger, vil også spørsmålet komme opp om hvordan vi kan si at denne formen for forskning kan ha gyldighet og overførbarhet i andre sammenhenger. Ordet evidens betyr «det som viser seg» – og det vil her være snakk om en form for gyldighet som trer frem gjennom at «det som viser seg» fremstår troverdig og vekker en eller annen form for gjenkjennelse. Det må være noe allment eller allmenngyldig i erfaringen som løftes frem. Det vises her også til det vi skriver lenger frem i

teksten, der vi med henvisning til Bruner viser hvordan en fortelling kan fremstå som sannsynlig og være sannhetsbærende.

Gjennom dialogen med andres erfaringer og teori søkes en intersubjektiv form for validering, som ikke er knyttet opp til det universelle og generelle, men til det unike og spesielle. Det handler ikke i første rekke om å finne det allmenne i betydningen av kunnskap som er allmenngyldig på den måten at den kan gjelde i alle situasjoner, men om at det du skriver har en allmenn interesse og vekker gjenkjennelse. Det er mer snakk om en kommunikativ validitet i form av å overprøve kunnskapskrav i en dialog (Kvale & Brinkmann, 2009) hvor en prøver den subjektive forståelsen intersubjektivt. Gjennom en vitenskapelig bearbeiding av erfaringen blir den til en prøvd erfaring av allmenn interesse og verdi. Enkelttilfeller kan fortelle noe sant om verden. Gjennom å vise den kulturelle sammenhengen, kan helt særegne enkelthendelser fremstå som forståelige og normale (Geertz, 1973/1993).

Forskningsetiske betraktninger

På samme måte som i annen forskning, har forskeren som skriver om egne og andres erfaringer en forpliktelse overfor dem som deltar i forskningen å ivareta hensyn om respekt, menneskeverd, konfidensialitet, fritt og informert samtykke (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora, 2016). Når forskeren bruker fortellinger har hun krav på seg om å tenke igjennom en rekke etiske spørsmål. Også der hvor annenperson eller tredjeperson samtykker, skal forskeren gjøre selvstendige vurderinger for eksempel av hvilke konsekvenser en eventuell gjenkjennelse kan få for de involverte. Og selv om informantene er anonymiserte, vil forskeren også måtte tenke gjennom hvordan den som har delt av sine erfaringer, eller en eventuell tredjeperson som fortellingen også berører, vil kunne oppleve det å se hvordan fortellingen er brukt: Hvordan den er fortalt, hvordan den er bearbeidet og analysert og hvilke sammenhenger den settes inn i. Det kreves av forskeren at hun i sin bruk av fortellinger viser aktsomhet og ikke bruker fortellingene på en krenkende måte. Dette kan på den andre siden virke begrensende på i hvor stor grad man kan innta en kritisk posisjon i forhold til det som fortelles, noe som kan være problematisk når man tenker på forskning som kritisk virksomhet.

Referanser

Agdenæs, A. (2000). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I H. Haavind (Red.), *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bech-Karlsen, J. (2003). *Gode fagtekster. Essayskriving for nybegynnere*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bruner, J. (1991). The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1–21.

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*.

Dewey, J. (1934/2008). Å gjøre en erfaring. I K. Bale & A. Bø-Rygg (Red.), *Estetisk teori. En antologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Dewey, J. (1916/2001). Erfaring og tenkning. I L. E. Dale (Red.), *Om utdanning. Klassiske tekster*. Oslo: Gyldendal.

Gadamer, H., & Melberg, A. (1997). *Sanning och metod : I urval*. Göteborg: Daidalos.

Gadamer, H., & Jordheim, H. (2003). *Forståelsens filosofi : Utvalgte hermeneutiske skrifter* (Vol. 45, Cappelens upopulære skrifter, Ny rekke). Oslo: Cappelen

Geertz, C. (1973/1993). *The interpretation of cultures: selected essays*. London: Fontana Press.

Halås, C. T. (2017). Uro som fenomen i profesjonsforskning. I C. T. Halås, I. G. Kymre & K. Steinsvik (Red.), *Humanistiske forskningstilnærminger til profesjonspraksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Halås, C. T. (2018). Å beskrive det ubeskrivelige: Forskjeller og likheter i måten man bruker fortellinger i vitenskapelige essay og i skjønnlitterære tekster. I I. Danielsen, J. Alteren & R. Olsen (Red.), *Erfaring som kunnskapskilde i profesjonspraksis: En vitenskapelig antologi*. Oslo: Novus.

Hydén, L.-C. & Hydén, M. (1997). *Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Falköbing: Liber AB.

Jensen, T. B. (1999). *At tænke uden styrthjelm og knæbeskyttere. Om essayet som genre og det danske essay i det 20. århundrede*. Frederiksberg: Dansk lærerforeningen.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg.). Oslo: Gyldendal.

Lindseth, A. (2017). Refleksiv praksisforskning. I C. T. Halås, I. G. Kymre & K. Steinsvik (Red.), *Humanistiske forskningstilnærminger til profesjonspraksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lundby, G. (1998). *Historier og terapi : Om narrativer, konstruksjonisme og nyskriving av historier*. Oslo: Tano Aschehoug.

McGuirk, J. (2017). Experience and the story: Some phenomenological and hermeneutical considerations related to the use of stories in empirical research. I C. T. Halås, I. G. Kymre & K. Steinsvik (Red.), *Humanistiske forskningstilnærminger til profesjonspraksis* (s. 115–134). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Montaigne, M. de (1588/1996). *Esseys i oversettelse og utvalg* ved Beate Vibe. Oslo: Aschehoug.

Olsen, R. (2017). Essay som kritisk utprøvende metode. En undersøkelse av erfaring. I C. T. Halås, I. G. Kymre & K. Steinsvik (Red.), *Humanistiske forskningstilnærminger til profesjonspraksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Polanyi, M. (1966/2000). *Den tause dimensjonen: en innføring i taus kunnskap*. Oslo: Spartacus.

Ricoeur, P. (2008). What is a Text? I *From text to action: essays in hermeneutics II* (s. 101–120). London: Continuum.

Skjervheim, H. (1992). *Filosofi og dømmekraft* (Det Blå bibliotek). Oslo: Universitetsforlaget.

Squire, C., Davis, M., Esin, C., Andrews, M., Harrison, B., Hydén, L., & Hydén, Margareta. (2014). *What is narrative research?* London: Bloomsbury Academic.

Sørly, R., & Blix, B. (2017). *Fortelling og forskning : Narrativ teori og metode i tverrfaglig perspektiv*. Stamsund: Orkana akademisk.

Østerberg, D. (1972). *Forståelsesformer : Et filosofisk bidrag* (Vol. 314, Pax-bok). Oslo: Pax.